

МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ РОЗВИТКУ СУЧАСНИХ СИСТЕМ ВИЩОЇ ОСВІТИ

На основі аналізу об'єктивних тенденцій розвитку суспільного життя виділено ряд закономірностей, особливостей розвитку систем вищої освіти.

Національна освіта переживає нині складний етап свого стратегічного розвитку. "Глобалізація, зміна технологій, перехід до постіндустріального, інформаційного суспільства, ... інші властиві сучасній цивілізації риси зумовлюють ... потребу в радикальній модернізації галузі" [1: 2-3], - зазначається у Національній доктрині розвитку освіти.

Для врахування сучасних і перспективних вимог суспільства до особистості та задоволення її освітніх потреб необхідним постає визначення, моніторинг, корегування стратегічних пріоритетів і тактичних завдань розвитку освітньої галузі. Провідну роль у цьому процесі має відігравати вітчизняна вища школа, яка значною мірою впливає на глибину та темпи перетворень у системі освіти України.

Перед сучасною вищою школою поставлене важливе і надзвичайно актуальне завдання – "найближчим часом напрацювати адекватні загальноєвропейським принципи побудови навчального процесу" [2: 10]; серед таких принципів – використання Європейської кредитно-трансферної системи (ECTS). На вирішення названого завдання спрямований педагогічний експеримент щодо впровадження кредитно-модульної системи організації навчального процесу у вищих навчальних закладах III-IV рівнів акредитації, ініційований Міністерством освіти і науки України [3].

Розгляд питань відбору, розробки та впровадження у вищій освіті України перспективних технологій, моделей і систем навчання має базуватися на всебічному та ґрунтовному аналізі сучасних тенденцій, закономірностей розвитку суспільного життя, досягнень зарубіжної і вітчизняної філософської, психолого-педагогічної науки, вивченні досвіду методистів та практиків. На даний час проблему науково-теоретичного обґрунтування нових систем організації навчального процесу не можна вважати до кінця вирішеною, тому стаття присвячена методологічним аспектам названої проблеми та з'ясуванню особливостей розвитку освітніх систем в умовах переходу до нового суспільства.

Філософське осмислення сучасних процесів глобалізації, особливостей переходу від індустріального до постіндустріального, інформаційного суспільства, впровадження новітніх інформаційних технологій, їхнього впливу на особистість, на розвиток інтеграційних тенденцій у міжнародному освітньому просторі стало предметом досліджень вітчизняних учених: В. М. Брижка, О. М. Гальченка, О. П. Голобуцького, С. І. Дорогунцова, Д. В. Дюжева, О. А. Орехова, В. І. Куценка, С. А. Макаренка, В. М. Нечитайла, О. М. Ральчука, В. С. Цимбалюка, А. М. Чорноброва, О. Б. Шевчука та закордонних дослідників: Р. Ф. Абдєєва, П. Дракера, Д. Белла, А. Елякова, М. Кастельса, К. Коліна, М. Кристофера, І. С. Мелюхіна, Н. Моїсеєва, Л. Мясникової, С. Смірнова, Э. Тоффлера, Х. Тоффлера, А. А. Чернова.

Існує ряд чинників, що об'єктивно зумовлюють перехід до інформаційного суспільства [4; 5; 6]:

- електронна інформація має особливі властивості, цінні для ефективної організації суспільного життя: невичерпність, велику швидкість розповсюдження, економічність, екологічну чистоту, значну тривалість зберігання при незначних ресурсних витратах тощо;

- історія розвитку суспільства свідчить про стрибкоподібне зростання потоків інформації та знань: якщо в 70-ті роки минулого сторіччя обсяг сумарних знань людства збільшувався вдвічі протягом 10 років, у 80-ті роки – протягом 5 років, то у 90-х роках – протягом року [7: 37];

- інформація є основою нових інформаційних технологій, які все більше визначають зміст, масштаби і темпи розвитку інших технологій;

- інформація як інтегральна складова будь-якої людської діяльності перетворюється на основний предмет останньої.

Глобальному інформаційному суспільству як новому етапу розвитку людства притаманні особливі ознаки. По-перше, це суспільство нового типу, що формується в результаті глобальної соціальної революції, основою якої є вибуховий розвиток і конвергенція інформаційних і телекомунікаційних технологій. По-друге, нове суспільство є суспільством знань. Знання, яке набувається насамперед завдяки доступу до інформації, постає основою умовою благополуччя людини і держави: на основі науково обґрунтованої роботи зі знаннями, зокрема використання штучного інтелекту, забезпечуватиметься прийняття ефективних рішень для підвищення якості життя членів суспільства. По-третє, нове суспільство є глобальним і базується на глобальному характері інформації: обмін інформацією не матиме часових, просторових та політичних кордонів. По-четверте, нове глобальне суспільство сприяє взаємному проникненню культур, однак відкриває кожній культурі нові можливості для самореалізації [7: 37-38].

Безперечно, що освіта як цілісна система є невід'ємною складовою будь-якого розвинутого суспільства. Під час переходу суспільства до інформаційного система освіти набуватиме названих вище ознак. Тому однією з особливостей розвитку системи освіти, особливо вищої професійної, слід вважати *діалектичне поєднання, з одного боку, глобального інтеграційного процесу (регіональна, національна, міждержавна інтеграція та інтеграція у міжнародний освітній простір), а з другого, – локальних процесів інтенсивного розвитку вищих закладів освіти, посилення їх автономії, збереження кращих університетських традицій, підвищення якості та рівня освіти.*

М. Кастельс, називаючи майбутнє суспільство "мережевим", обґрунтовано вказує на те, що глобальна інформаційна економіка є історично новою реальністю, яка здатна працювати як цілісна система в режимі реального часу в масштабі всієї планети, а мережеві інформаційні ресурси постають одночасно як засіб і результат глобалізації суспільства [4]. Інформаційні технології з технологічного фактора розвитку сучасного суспільства перетворюються на елемент його функціонування, забезпечуючи не лише технологічний, а й соціальний прогрес і конкурентоспроможність країни в світі.

Для інформаційного суспільства М. Кастельс виділяє декілька особливостей організації процесу праці, серед яких здатність створити гнучку структуру розробки стратегічних рішень і здатність досягти організаційної інтеграції між усіма елементами виробничої діяльності. Такі особливості як зовнішня гнучкість та внутрішня пристосовуваність найбільш властиві панівній організаційній формі інформаційного суспільства – мережевому підприємству [4], яке уособлює новий специфічний виробничий процес зі значною питомою вагою інформаційних технологій.

Розуміючи, що не можна провести повну аналогію між функціонуванням підприємства в галузі економіки та функціонуванням навчального закладу хоча б тому, що останній виконує особливі завдання національного виховання, *слід очікувати посилення ролі у міжнародному освітньому просторі закладів освіти, організаційна структура яких найбільше відповідає концепції мережевого підприємства.* У цьому полягає ще одна особливість у розвитку освітніх систем. Збільшення питомої ваги таких навчальних закладів у національних системах освіти об'єктивно зумовлюватиме більш широке впровадження новітніх, певною мірою уніфікованих, мережевих технологій навчання у традиційних закладах освіти, зближення та інтеграцію освітніх систем різних країн.

Сучасний стан ринку інформаційних послуг (обробка, передавання та зберігання великих обсягів інформації) зумовлює структурні зміни в організації роботи компаній, появу нових вимог до працівників, нових моделей управління, інтенсифікує інтеграційні процеси у ділових зв'язках між підприємствами. Вплив нових видів технологічної конкуренції, використання знань, їх постійний швидкий приріст [7] призводить до перегляду функціональних обов'язків працівників, зміни кількості робочих місць, підвищення рівня якості виконуваної роботи: фахівці одержують більше повноважень, певною мірою нівелюються жорсткі межі службової ієрархії, запроваджуються мережеві форми сумісної роботи, більше використовують специфічні форми виконання робіт – праця на відстані та часткова зайнятість.

Як наслідок у світовій економіці питома вага фахівців, що виробляють та опрацьовують знання, швидко росте [8].

Отже, праця в інформаційному суспільстві набуває нових ознак і виступає як глобальний ресурс, що надходить за трьома каналами [4]:

- для залучення трудових ресурсів фірми вибирають своє місцезнаходження в різних місцях у всьому світі;
- фірми запрошують звідусіль і наймають висококваліфікованих працівників у будь-якому місці;
- люди за власної ініціативи можуть вийти на будь-який ринок праці із будь-якого місця.

Названі тенденції насамперед притаманні економіці інформаційного суспільства, проте значною мірою стосуються систем освіти як головних носіїв стратегічних ресурсів інформаційного суспільства – знань та інформації. На даний час існують певні політичні, економічні, юридичні умови для відкриття навчальних закладів та їх філій у багатьох країнах світу, залучення до викладацької діяльності місцевих та іноземних висококваліфікованих науково-педагогічних кадрів, прийом на платне навчання студентів з будь-якої країни. Тому однією з особливостей розвитку в інформаційному суспільстві системи освіти, зокрема вищої, є *поява нових вимог до професорсько-викладацького складу як до трудового ресурсу, пов'язаних із необхідністю досконалого володіння інформаційно-комунікаційними технологіями та однією з іноземних мов за професійним спрямуванням; можливістю ефективної роботи за нових умов часткової зайнятості, дистанційних форм навчання; новими психологічними і педагогічними особливостями роботи у складі динамічних груп колег та студентів; адаптацією навчальних курсів до вивчення в умовах постійного удосконалення, реформування системи організації навчального процесу; поглибленням автономії викладачів, зокрема розширенням повноважень щодо зміни змісту, структури, впровадження новітніх педагогічних технологій і методик вивчення дисципліни та підвищення відповідальності викладача за результати професійної підготовки фахівців; розумінням тенденцій розвитку суспільства та його перспективних потреб у фаховій підготовці спеціалістів.*

Однією з глобальних проблем інформатизації суспільства, переходу до нової інформаційної економіки є проблема інформаційної нерівності. Як зазначає К. К. Колін, інформатизація суспільства спричиняє появу нового інформаційного середовища, яке не однаково доступне різним людям, установам, регіонам і в цілому державам [9: 22]. Інформаційна нерівність стає одним із головних чинників соціальної, економічної та геополітичної нерівності, тому в її структурі виділяються такі аспекти [9]:

- особистісно-соціальний, зумовлений швидкою зміною інформаційного середовища, вимог до інформаційної компетентності працівників та необхідністю відповідної соціальної адаптації особистості;
- соціально-економічний, пов'язаний з нерівномірністю інформаційної інфраструктури регіонів як результату державної політики в області інформатизації;
- геополітичний, зумовлений нерівномірністю процесу інформатизації в країнах з різним рівнем освіти населення.

У вирішенні завдання зменшення негативного впливу інформаційної нерівності на стабільність та темпи розвитку суспільства провідна роль належить системі освіти. Це безпосередньо стосується особистісно-соціального та геополітичного аспектів інформаційної нерівності. Виникає необхідність у перспективних освітніх системах і технологіях навчання, спрямованих на формування знань та вмінь ефективно використовувати можливості нового інформаційного простору. Тому *реалізація концепції випереджаючої освіти, орієнтація на*

перспективні потреби інформаційного суспільства, на вирішення проблеми інформаційної нерівності його членів є однією з характерних особливостей розвитку освітньої галузі. За таких умов практично неможливо сформувати належні інформаційні компетенції майбутнього фахівця без упровадження технологій і систем організації навчання, адаптованих до широкого використання інформаційно-комунікаційних засобів та комп'ютерних автоматизованих систем управління навчальним процесом.

Аналіз ходу становлення нового інформаційного суспільства дозволяє критично поставитися до деяких раніше визначених перспектив його розвитку. Зокрема це стосується концепції "інформаційного соціалізму", розробленої Д. Беллом [10], яку слід вважати утопічною з огляду на об'єктивну нерівномірність інформаційного розвитку суспільства, посилення інформаційної нерівності та залежності одних його суб'єктів від інших. Обґрунтованій критиці піддається перспектива розвитку "відкритого інформаційного суспільства", яке все більше набуває ознак суспільства, "відкритого для розграбування" [11].

У процесі формування нового інформаційного суспільства можуть проявлятися й інші негативні тенденції. Зокрема, досить ймовірний деструктивний вплив швидко поширюваної нової інформації, процесів розвитку новітніх інформаційно-комунікаційних технологій на національні культури та особистість. Як зазначає В.С. Лепський, "головним фактором посилення загрози руйнування самобутніх культур є "системна дезорганізація" їх носіїв на момент входження в глобальне інформаційне суспільство" [12], особливо за умов стихійного характеру такого процесу. Актуальність проблеми "системної дезорганізації" є надзвичайно важливою для країн, де відбуваються бурхливі процеси реформування державного устрою, політичної та економічної систем, формування громадянського суспільства.

Розглядаючи можливість відокремлення розвитку інформаційно-комп'ютерних технологій від потреб матеріального виробництва, О. М. Ральчук вказує на те, що за певних умов "інформація задля інформації та вузький професіоналізм стають субститутами, заміниками світу культури і творчого потенціалу людини" [13]. Такий процес сприяє "декультуризації" соціуму, негативно впливає на розвиток мистецтва, освіти і науки, на формування інформаційного середовища людини. Однак, як зазначає дослідник, "чи взагалі інформаційно-комп'ютерна технологія та інформаційне суспільство є носіями певного цілеспрямовано-дегуманізуючого начала? Є вагомі підстави стверджувати, що в жодному разі – ні" [13].

За таких умов значно зростає роль національної системи освіти як одного з основних засобів зменшення впливу негативних тенденцій під час переходу до нового інформаційного суспільства. Особливістю розвитку освітніх систем на новому етапі є *формування культурно-освітнього і вихованого середовища, спрямованого на становлення громадянського суспільства.* Система освіти має забезпечувати досягнення цілей громадянського суспільства, вирішуючи ряд складних та важливих завдань: створення умов для розвитку самобутніх національних культур; громадянське виховання; стимулювання постійного характеру освітніх потреб членів суспільства, удосконалення системи неперервної освіти та забезпечення навчання протягом життя; формування ціннісних орієнтирів, які захищають від згубного впливу субкультури суспільства споживання; стимулювання процесів соціальної ідентифікації та підвищення соціальної відповідальності громадян; формування потреби у соціально-активному способі життя тощо.

Освіта – єдина сфера, яка, сама себе повністю відтворюючи, впливає на всі інші сфери, визначаючи тенденції та перспективи розвитку. Саме освіта працює на майбутнє, динамічно реагує на зміни у зовнішньому середовищі, адаптуючись до нових потреб суспільства і водночас активно впливаючи на його стан, визначаючи власне і самі потреби. Освіта як складова гуманітарної сфери, з одного боку, сприяє формуванню інформаційної економіки, з другого, – значною мірою залежить від неї [14]. Вищі навчальні заклади ідентифікуються як некомерційні структури суспільного сектора. Однак освітній комплекс нерозривно вбудований у систему ринкових економічних відносин через фінансово-господарський механізм взаємовідносин із господарюючими суб'єктами на ринках ресурсів і товарів.

Особливістю в розвитку освітніх систем є також зростання впливу загальноосвітніх та європейських факторів суспільного поступу, зокрема економічних, на реформування національних систем освіти.

Однією з загальноосвітніх тенденцій є суттєві зміни в економіці всіх розвинених країн, що характеризуються прискоренням циклів виробництва товарів, зменшенням розриву між часом їх розробки і впровадження та часом перебування на ринку. Поряд із цим виробництво швидко модернізується, змінюється на основі нових інформаційних технологій. Це вимагає *відповідної реорганізації системи підготовки професійних кадрів, адаптованої до швидкої зміни потреб виробництва.* Навчальні заклади мають переглянути програми підготовки фахівців з огляду на потреби роботодавців та ринку праці. На даний час заклади освіти переважно дають набір теоретичних знань і мінімальний комплекс практичних умінь, які не дозволяють випускнику одразу приступити до роботи. Для виправлення ситуації вищому професійному закладу доцільно поглиблювати інтеграцію з виробництвом, поєднуючи навчальну діяльність з науковою та розширюючи наукові розробки, що здійснюються у ВНЗ. *Поряд із набуттям студентами професійних знань та вмінь постає завдання цілеспрямованої підготовки фахівця до практичної роботи після закінчення навчального закладу та формування обов'язкових для сучасного виробництва компетенцій:* уміння працювати на комп'ютері, знання однієї або двох іноземних мов, опанування основ маркетингу, психологічних та конфліктологічних методик, менеджерських навичок [15].

Подальшою тенденцією є те, що економічна конкуренція все більше залежить від науково-ємних, інформаційних технологій, а отже і від конкуренції в наукових галузях. Наукова творчість постає визначальною для розвитку економіки: конкурентоспроможність безпосередньо залежить від якості розробки нових товарів та швидкості впровадження їх у виробництво. Однак на залучення студентів у такі галузі, як наука і технологія негативно впливає пізні входження на ринок праці. В багатьох країнах за цим напрямком скорочується пропозиція трудових ресурсів, що викликає дефіцит кваліфікованих кадрів у ключових секторах економіки. Поряд із

цим в умовах швидкого старіння знань, визначення роботодавцями вікового фактора показником майбутньої продуктивності праці випускники у віці 22-23 роки мають переваги перед 28-30-річними випускниками. Тому стрімко зростає потреба у зниженні вікових параметрів високопрофесійних кадрів, здатних нестандартно і творчо мислити. Від системи вищої професійної освіти вимагається зменшення термінів підготовки фахівців, скорочення середнього віку контингенту студентів.

Європейські тенденції. Як зазначають європейські дослідники И. Кнудсен, Г. Хауг, європейська вища освіта функціонує в нових умовах, які характеризуються глобалізацією, новими комунікаційними технологіями, англійською мовою в якості мови міжнародного спілкування (*lingua franca*), зростаючою конкуренцією та комерціалізацією [16: 48]. Найбільш очевидним результатом таких тенденцій є стрімкий розвиток нового освітнього сектора, що функціонує паралельно з традиційною національною, часто безоплатною державною вищою освітою. Цей сектор характеризується тим, що закордонні університети набирають у Європі все більшу кількість платних студентів і число європейців, які навчаються у США, перевищує число американських студентів, що навчаються в Європі; закордонні університети впроваджують новий тип транснаціональної освіти, відкриваючи свої філіали, що дає змогу студентам одержати іноземну освіту, не залишаючи своєї країни або виїжджаючи за кордон лише для завершення навчання; зростає пропозиція закордонної транснаціональної дистанційної освіти, що зумовлена розвитком системи неперервної освіти протягом життя тощо.

Експансія транснаціональної освіти європейськими дослідниками сприймається як певна загроза європейській національній вищій освіті, однак такий показник як співвідношення кількості іноземних студентів, що навчаються в Європі, до числа європейців, які здобувають освіту за кордоном, є лише однією з причин реформування національних європейських освітніх систем.

Не менш важливі й інші показники, що характеризують ефективність і потенціал європейської системи вищої освіти [15].

По-перше, це кількість підготовлених фахівців, які мають вищу освіту. Європа, маючи біля 20% таких кадрів, відстає від США (36%) майже в два рази.

По-друге, це розвиток науки та інтенсивність нарощування наукового потенціалу. На фінансування наукових досліджень у США виділяється більш як 3% валового національного продукту, до останнього часу в країнах Європи – біля 2%, лише у 2005 році показник має становити 3%.

По-третє, узгодженість функціонування та розвитку системи освіти з економічною системою країни. В межах окремої країни, якою є США, даний показник є достатньо високим і не менш актуальним, ніж для європейських країн. Шляхом створення Європейського Союзу реалізується прагнення нейтралізувати головний стримуючий фактор розвитку – роздробленість країн Європи: після відповідного політичного рішення створена європейська зона без кордонів, розроблені і впроваджені загальноєвропейські правові норми, введена єдина грошова одиниця. Однак повноцінної інтеграції країн Європи поки що не існує: залишаються складні проблеми, пов'язані з національними мовами, законодавствами про працю, розмаїттям систем та рівнів професійної підготовки. Наслідком є низька мобільність населення європейських країн з метою постійного проживання, одержання роботи. Це призводить до появи як зон з низьким рівнем безробіття і нестачею робочої сили з ряду професій, так і зон з високим безробіттям, між якими переміщення трудових ресурсів ускладнено. Для підвищення мобільності населення ключова роль відводиться створюваній загальноєвропейській системі освіти з єдиною структурою освітніх рівнів, узгодженими національними переліками напрямів, близькими термінами навчання та високою якістю підготовки фахівців.

У підтвердження значущості освіти в суспільних інтеграційних процесах Ж. Моне, один із розробників ідей Європейського Союзу, зазначив, що якби потрібно було розпочати процес об'єднання Європи знову, то він зробив би це через освіту і культуру, а не економіку.

Суттєвою особливістю в розвитку освітніх систем є поглиблення і діалектичне поєднання відкритості їх світовому досвіду та збереження досягнень, різноманіття національних рис систем освіти. Країни мають досить різні освітні системи. У деяких з них система освіти достатньо централізована, в інших – децентралізована. Одні країни вимагають 9 або 10-річного навчання в школі, інші 11 або 12-річного; практика складання вступних іспитів в університетах може існувати або бути відсутньою тощо.

Щодо сучасного стану та розвитку систем вищої освіти, то, незважаючи на національні відмінності, є ряд особливостей, притаманних більшості розвинених країн:

- інтернаціоналізація освіти, поглиблення інтеграції національних систем вищої освіти у міжнародному освітньому просторі. З'являються нові форми політичного, економічного, наукового та культурного співробітництва у сфері вищої освіти. Багатьма країнами задекларована побудова нових систем вищої освіти як систем освіти без кордонів, розпочате реформування національних освітніх систем на основі індивідуалізованих моделей навчання, зокрема використання кредитних та модульних систем навчання;

- зростаючий динамізм освітніх реформ з одночасним розширенням варіативності національних, міждержавних, міжвузівських підходів, рішень, позицій, моделей у руслі єдиних, проте не уніфікованих, суспільних перетворень вищої школи;

- децентралізація системи управління освітою, вилучення проміжних рівнів управління освітою, делегування суттєвих повноважень університетам, посилення їх автономії і відповідальності. Створення законодавчої бази системи освіти для послаблення державної монополії у галузі освіти та розвитку мережі альтернативних навчальних закладів, зокрема приватних. Перегляд системи фінансування освіти, збільшення джерел її фінансування. Створення представницьких органів управління (опікунських рад), заохочення самоуправління і внутрішньої організації університетів згідно з демократичними принципами;

- навчання упродовж життя. Це дозволяє людям, що мають певний освітній рівень та професійну кваліфікацію, опановувати нові знання, вміння та навички, зумовлені динамічними потребами ринку праці, і таке навчання є головним засобом боротьби з безробіттям;

- полегшення доступу до якісної освіти для широких верств населення шляхом розвитку систем дистанційної освіти на основі сучасних інформаційних і телекомунікаційних технологій;

- підвищення ролі фундаментальної складової на всіх рівнях освіти та більш широкий розвиток системи вищої школи, основу якої мають складати крупні університети;

- посилення наукових досліджень у вищій школі, активізація досліджень у галузі освіти. Ліквідація розподілу між дослідницькою та викладацькою роботою в університетах;

- широке впровадження методів інноваційного і розвиваючого навчання, орієнтованих на розвиток творчого потенціалу особистості, зокрема побудова та реалізація індивідуальних моделей навчання студентів на основі поступового розширення можливостей самостійного вибору дисциплін протягом періоду навчання, врахування індивідуальних особливостей студентів та потреб ринку праці;

- впровадження у вищій освіті багатоступеневої системи підготовки фахівців (бакалаврат, магістратура, докторантура). Ступеневість навчання передбачає, зокрема, певну організацію навчального процесу, за якою професійна орієнтація звужується від початку до завершення навчання;

- акредитація вищих навчальних закладів та покращення якості освіти, яка на даний час все більше залежить від міжнародної діяльності університетів: модернізація навчальних програм з метою підвищення рівня підготовки фахівців та забезпечення мобільності; обмін викладачами та студентами; корегування змісту освіти, впровадження новітніх технологій навчання, використання сучасних методик оцінювання знань студентів, наприклад, тестових форм контролю; здійснення сертифікації для взаємного визнання дипломів тощо;

- підвищення мобільності студентів. Збільшується можливість студентів навчатися певний період в іншій країні. Програми мобільності здійснюються через індивідуальну мобільність (за свої кошти), організовані обміни в рамках двосторонніх угод між закладами освіти, під час реалізації міжнародних програм (ERASMUS, SOCRATES, TEMPUS тощо);

- підвищення соціальної захищеності студентів шляхом документального підтвердження завершення кожного циклу навчання або досягнення певного рівня професійної підготовки; створення умов для одержання під час навчання в університеті додаткових професійних знань і вмінь (у т.ч. опанування робітничих професій: водій, оператор комп'ютерного набору, секретар тощо) та можливості додаткового заробітку.

Таким чином, за всієї різноманітності розвитку вищої освіти проглядається закономірність щодо підвищення освітнього рівня населення і значущості освіти. Головним завданням національних освітніх систем, зокрема вищої освіти, є більший доступ громадян до освіти, підвищення її якості з метою кращої підготовки громадян до вимог сучасного суспільства і подолання ризику безробіття.

Проведений аналіз сучасних тенденцій суспільного розвитку дозволив обґрунтовано виділити ряд закономірностей, особливостей функціонування систем вищої освіти та зробити висновок про те, що перехід до інформаційного суспільства є одним із основних об'єктивних чинників активізації інтеграційних процесів у міжнародному освітньому просторі, реформування національних систем освіти, пошуку ефективних моделей, форм, систем організації навчального процесу у вищих закладах освіти.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Україна. Президент. Про Національну доктрину розвитку освіти: Указ...17 квітня 2002 р. № 347/2002 // Офіційний вісник України. – 2002. – № 16. – Ст. 860. – С. 2-3.
2. Основні засади розвитку вищої освіти України в контексті Болонського процесу (документи і матеріали 2003-2004 рр.) / За ред. Кременя В. Г. – Тернопіль: Вид-во ТДПУ, 2004. – 147 с.
3. Наказ Міністерства освіти і науки України від 23.01.2004р. № 48 "Про проведення педагогічного експерименту з кредитно-модульної системи організації навчального процесу".
4. Кастельс М. Информационная эпоха: экономика, общество и культура: Пер. с англ. под науч. ред. О. И. Шкаратана. – М.: ГУВШЭ, 2000. – 608 с.
5. Монсеев Н. Информационное общество как этап новейшей истории // Свободная мысль. – 1996. – №1. – С. 76-82.
6. Тоффлер Э., Тоффлер Х. Создание новой цивилизации. Политика новой волны // Центральная Азия и культуры мира. – 2000. – №1-2. – <http://www.asiajournal.to.kg/ru/issues/2000/0102/toffler.html>.
7. Чернов А. А. Становление глобального информационного общества: проблемы и перспективы. – М.: "Дашков и К", 2003. – 232 с. – http://ihik.lib.ru/sociology_6janv2005/sociology_6janv2005_272.rar.
8. Мелюхин И. С. Информационное общество: истоки, проблемы, тенденции развития. – М.: Изд-во Моск. ун-та, 1999. – 208 с.
9. Колин К. К. Глобальные проблемы информатизации общества: информационное неравенство // Вестник высшей школы. – 2000. – № 6. – <http://www.smolensk.ru/user/sgma/MMORPH/N-7-html/kolin.html>.
10. Белл Д. Социальные рамки информационного общества // Новая технократическая волна на Западе. – М.: Прогресс, 1986. – С. 330-342.
11. Мясникова Л. Глобализация экономического пространства и сетевая несвобода // Мировая экономика и международные отношения. – 2000. – № 11. – С. 3-8.
12. Лепский В. Е. Электронные библиотеки и информационная безопасность в России // Библиотеки и ассоциации в меняющемся мире: новые технологии и новые формы сотрудничества: 8-я Междунар. конф. "Крым 2001": Материалы конф. – М., 2001. – Т. 2 – С. 837-838. – <http://www.nbu.gov.ua/articles/crimea/2001/tom/sem1/Doc15.html>.
13. Ральчук О. М. Інформаційне суспільство: між ейфорією спокус та законами універсуму // Вісник НАН України. – 2003. – №2. – <http://www.nbu.gov.ua/articles/vis-nanu/2003-2/7.htm>.

14. Дорогунцов С. І., Куценко В. І. Освітня сфера в інформаційному суспільстві // Вісник НАН України. – 2002. – №11. – <http://www.nbu.gov.ua/articles/vis-nanu/2002-11/1.htm>.
15. Смирнов С. Болонский процесс: перспективы развития в России // Высшее образование в России. – 2004. – № 1. – С. 43-51.
16. Кнудсен И., Хауг Г. Тенденции в учебных структурах высшего образования // Болонский процесс: нарастающая динамика и многообразие (документы международных форумов и мнения европейских экспертов) / Под науч. ред. д-ра пед. наук, проф. В.И. Байденко. – М.: Исследовательский центр проблем качества подготовки специалистов, 2002. – С. 36–88.

Матеріал надійшов до редакції 5.03.2005 р.

Спирин О.М. Методологические основы развития современных систем высшего образования.

На основе анализа объективных тенденций развития общественной жизни выделен ряд закономерностей, особенностей развития систем высшего образования.

Spirin O.M. Methodological Aspects of Modern Higher Education Systems Development

On the basis of the analysis of the objective tendencies of social development the author points out certain regularities, peculiarities of the development of higher education systems.